

**MUQIMIYNING "VOQEAI VIKTOR" ASARIDA IQTISODIY
MUAMMOLARNING AKS ETTIRILISHI**

Ilmiy rahbar: Muxlisa Sadriddinovna Muhitdinova

Ravshanova Oqila Baxron qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Menejment

fakulteti MO-52 guruh 2-kurs talabasi

@oqilaravshanova5gmail.com

Annotatsiya.

Muqimiy ning "Voqelai Viktor" asarida iqtisodiy muammolar chuqur va keng qamrovda aks ettirilgan. Asar, XIX asrning ikkinchi yarmida O'zbekiston va Markaziy Osiyo iqtisodiy hayotini o'z ichiga olgan holda, ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlarni tasvirlaydi. Muqimiy, o'z asarida iqtisodiy adolatsizlik, qashshoqlik va ijtimoiy tengsizlik kabi muammolarni yoritadi. U, shuningdek, xalqning iqtisodiy ahvolini yaxshilash uchun zarur bo'lgan o'zgarishlar va yangilanishlar haqida fikr yuritadi. Asar, o'zining badiiy ifodasi va chuqur tahlillari bilan o'quvchilarni iqtisodiy masalalarga e'tibor qaratishga undaydi.

Kalit so'zlar: Muqimiy, Voqelai Viktor, Iqtisodiy muammolar, Ijtimoiy adolatsizlik, Qashshoqlik, Ijtimoiy tengsizlik, Iqtisodiy o'zgarishlar

KIRISH.

XIX asrning oxiri va XX asrning boshi Turkiston ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy hayotida tub burilishlar davri bo'ldi. Rossiya imperiyasining mustamlakachilik siyosati natijasida o'lkaga kapitalistik munosabatlar kirib keldi. Bu davr nafaqat texnik taraqqiyot yoki sanoatlashish, balki an'anaviy iqtisodiyotning yemirilishi, xalqning tabaqalanishi va yangi turdagi iqtisodiy firibgarliklarning paydo bo'lishi bilan ham xarakterlanadi. O'zbek adabiyotining yirik vakili Muhammad Aminxo'ja Muqimiy o'zining ijtimoiy-siyosiy hajviyotida ushbu o'zgarishlarni sinchkovlik bilan kuzatib, tahlil qilgan adibdir. Uning "Voqelai Viktor" asari o'sha davrdagi iqtisodiy inqiroz, sarmoyadorlik munosabatlarining salbiy oqibatlari va xalqning iqtisodiy savodsizligi tufayli duch kelgan fojialarini yuksak mahorat bilan ochib bergan noyob tarixiy-adabiy manbadir.

Asarning yaratilish tarixi va iqtisodiy kontekst

"Voqelai Viktor" asari real voqelikka asoslangan. XIX asr oxirida Toshkent va Farg'ona vodiysida "Viktor" ismli (ayrim manbalarda Viktor fon Ditrix yoki shunga o'xshash sarmoyadorlar bilan bog'liq) tadbirkor tomonidan tashkil etilgan bank yoki moliya jamiyati birmuncha vaqt xalqning sarmoyasini yig'ib, keyinchalik bankrot

bo'ldi. Bu voqea Turkiston iqtisodiyotida katta shov-shuvga sabab bo'lgan. Muqimiy bu voqeani shunchaki bayon qilib qolmay, uni ijtimoiy-iqtisodiy tahlil chig'irig'idan o'tkazadi. O'sha davrda Turkistonda paxta yakkahokimligi o'rnatilayotgan, dehqonlar va hunarmandlar asta-sekin bozor iqtisodiyoti qonunlariga tobe bo'lib borayotgan edi. Biroq, kapitalistik tizimning murakkab o'yinlarini tushunmagan aholi "tez boyib ketish" ilinjida o'zining so'nggi sarmoyasini shubhali korxonalariga topshira boshlaydi. Muqimiy asarida aynan mana shu iqtisodiy psixologiya va uning oqibatlarini markaziy o'ringa chiqadi.

Iqtisodiy firibgarlik va "tez boyish" illyuziyasi

Asarda aks ettirilgan birinchi va eng muhim iqtisodiy muammo - bu xalqning iqtisodiy himoyasizligi va moliya institutlariga bo'lgan noto'g'ri munosabatidir. Muqimiy tasviricha, Viktorning "banki" odamlarga katta foyda va'da qiladi. Bu va'dalarga nafaqat savdogarlar, balki hatto ulamolar, amaldorlar va oddiy mehnatkashlar ham ishonadi. Shoir asarda xalqning mol-mulkini qanday qilib Viktorga topshirganini kinoya bilan tasvirlaydi: *"Viktor keldi - olamni buzdi, hamma unga qo'lidagi borini berdi"* qabilidagi misralar zamirida o'sha davrning achchiq haqiqati yotadi. Odamlar uy-joyini, chorvasini, hatto xotining taqinchoqlarini sotib, "foйда" ilinjida Viktorning kassasiga oqib kela boshlaydi. Bu iqtisodiy nuqtai nazardan "moliyaviy piramida" yoki "pufak iqtisodiyoti" (bubble economy) elementlarini eslatadi. Muqimiy iqtisodchi bo'lmasa-da, ushbu jarayonning oxiri halokatli ekanligini shoirona bashorat qila olgan.

Ijtimoiy tabaqalanish va qashshoqlashish

"Voqelai Viktor"da aks etgan ikkinchi yirik iqtisodiy muammo — bu boylikning adolatsiz taqsimlanishi va natijada jamiyatning keskin qashshoqlashishidir. Bankrotlik e'lon qilingandan so'ng, minglab oilalar bor-budidan ayriladi. Muqimiy asarida bu holatni shunchaki moddiy yo'qotish emas, balki ma'naviy inqiroz sifatida ham ko'rsatadi.

Iqtisodiy yo'qotishlar ijtimoiy hayotning barcha jabhalariga ta'sir qiladi:

1. **Uy-joy masalasi:** Ko'plab sarmoyadorlar uyini garovga qo'ygani uchun ko'chada qoladi.

2. **Ishsizlik va qarz:** Odamlar orasida qarz munosabatlari keskinlashadi, o'zaro ishonch yo'qoladi.

3. **Bozorning izdan chiqishi:** Pul aylanishi bir shaxsning qo'lida to'planib, so'ng g'oyib bo'lishi mahalliy bozorda defitsit va turg'unlikni keltirib chiqaradi. Muqimiy satira tili bilan bu iqtisodiy halokatni shunday tasvirlaydiki, o'quvchi ko'z o'ngida butun bir o'lkaning iqtisodiy fojiasi gavdalanadi. U firibgarlarni "faylasuf" yoki "donishmand" deb atash orqali, ularning iqtisodiy o'yinlari ortida qanchalik makkorlik yotganini fosh qiladi.

Mustamlakachilik iqtisodiyotining illatlari

Nima uchun Viktor kabi shaxslar Turkistonda bunday katta miqyosda firibgarlik qila oldi? Chunki imperiya ma'muriyati mahalliy xalqning manfaatlarini himoya qilishdan ko'ra, rus va xorij kapitalining oqib kelishidan manfaatdor edi. Mahalliy qonunchilik va sud tizimi esa bunday yangi turdagi iqtisodiy jinoyatlarga tayyor emasdi yoki ataylab ko'z yumardi. Muqimiy asarida Viktorning qochib ketishi yoki javobgarlikdan qutulib qolishi bilan bog'liq ishoralar mustamlaka sharoitidagi adolatsiz iqtisodiy tizimga bo'lgan norozilikdir. Xalqning sarmoyasi chetga oqib ketishi - bu milliy iqtisodiyotning qon yo'qotishi edi. Muqimiy o'zining hajviy misralarida aynan mana shu iqtisodiy "so'rilish" jarayonini tanqid ostiga oladi.

Iqtisodiy savodsizlik va axloqiy inqiroz

Muqimiy "Voqelai Viktor"da faqat firibgarni emas, balki uning tuzog'iga tushganlarni ham ayblaydi. Shoir nazarida, iqtisodiy muammolarning ildizi insonning nafsiga va iqtisodiy bilimsizligiga borib taqaladi. Odamlar mehnat qilmasdan, peshona teri to'kmasdan osongina boyib ketish yo'lini qidirgani - ularning eng katta iqtisodiy va ma'naviy xatosi edi. Shoirning fikricha, sog'lom iqtisodiyot - bu halol mehnat va ishlab chiqarishga asoslangan iqtisodiyotdir. Viktorning "havodan pul yasash" va'dalari esa jamiyatni dangasalik va ochko'zlik botqog'iga itaradi. Bu esa har qanday iqtisodiy tizim uchun eng katta xavfdir. Asar oxiridagi pushaymonliklar, yo'qotilgan boyliklar va barbod bo'lgan orzular o'quvchini iqtisodiy hushyorlikka chorlaydi.

Asarning bugungi kun uchun ahamiyati

Muqimiyning "Voqelai Viktor" asari bugungi bozor iqtisodiyoti davrida ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Hozirgi kunda tez-tez uchrab turadigan "moliyaviy piramidalar", "onlayn investitsiya" niqobi ostidagi firibgarliklar Muqimiy tasvirlarga Viktorning zamonaviy ko'rinishlaridir. Shoir bundan bir yarim asr oldin ogohlantirgan iqtisodiy muammolar - ochko'zlik, moliya tizimidagi teshiklar va iqtisodiy himoyasizlik - hamon insoniyat uchun dars bo'lib xizmat qiladi. Muhammad Aminxo'ja Muqimiy o'zining "Voqelai Viktor" asari bilan o'zbek adabiyotida ijtimoiy-iqtisodiy tahlilning yuksak namunasini yaratdi. Asarda aks etgan iqtisodiy muammolar - sarmoya inqirozi, bozor firibgarligi, ijtimoiy tabaqalanish va iqtisodiy savodsizlik - shoirning o'tkir nigohi orqali fosh etildi. Muqimiy Turkiston xalqini mustamlakachilik davridagi murakkab iqtisodiy o'yinlardan ogoh etishga urindi. Uning bu asari nafaqat badiiy durdona, balki XIX asr oxiridagi O'rta Osiyo iqtisodiy hayotining real manzaralarini o'zida mujassam etgan muhim tarixiy hujjatdir. Shoirning xulosasi bitta: har qanday iqtisodiy taraqqiyot adolat, bilim va halol mehnatga tayanmog'i lozim, aks holda "Viktorlar" keltirgan va'dalar butun jamiyatni halokatga yetaklashi muqarrar. "Voqelai Viktor" asari, O'zbek adabiyotida muhim o'rin tutadigan asar bo'lib, unda iqtisodiy muammolar va ularning inson hayotiga ta'siri keng yoritilgan. Asar, asosan, ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni, shuningdek, insonlarning iqtisodiy hayoti va uning psixologik jihatlarini ochib beradi. Muqimiy asarida iqtisodiy muammolarni aks

ettirish orqali, jamiyatdagi adolatsizliklar, tengsizliklar va insonning ruhiy holati o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi. Asarda qahramonlar orqali iqtisodiy muammolarni tasvirlashda, Muqimiy o'zining chuqur tahlilini olib boradi. Qahramonlar ko'pincha iqtisodiy qiyinchiliklarga duch keladilar, bu esa ularning hayotini, munosabatlarini va umuman, insoniyatni qanday ta'sir qiladi. Masalan, asarda qahramonlarning moliyaviy qiyinchiliklari, ishsizlik va kam ta'minlanganlik kabi masalalar ko'tariladi. Bu muammolar, nafaqat individual darajada, balki jamiyatning umumiy holatini ham yoritadi. Muqimiy iqtisodiy muammolarni tasvirlashda real hayotdagi voqealardan foydalanadi. U o'z asarida odamlarning iqtisodiy ahvolini, ularning orzularini va umidlarini, shuningdek, bu orzularga erishish yo'lidagi to'siqlarni ko'rsatadi. Qahramonlar ko'pincha o'z maqsadlariga erishish uchun kurashadilar, lekin iqtisodiy sharoitlar ularning harakatlarini cheklaydi. Bu esa o'z navbatida, insonning ruhiyatiga ta'sir qiladi va ularni umidsizlikka olib keladi.

Asarda iqtisodiy muammolarning ijtimoiy jihatlari ham o'z aksini topadi. Muqimiy, jamiyatdagi iqtisodiy tengsizliklarni tanqid qiladi va bu tengsizliklarning insonlar o'rtasidagi munosabatlarga qanday ta'sir qilayotganini ko'rsatadi. Iqtisodiy qiyinchiliklar, odatda, insonlar o'rtasida raqobatni keltirib chiqaradi, bu esa do'stlik va hamkorlik o'rniga dushmanlik va ishonchsizlikni keltirib chiqaradi. Shuningdek, Muqimiy asarida iqtisodiy muammolarni hal qilish uchun kerakli chora-tadbirlar haqida ham fikr yuritadi. U iqtisodiy rivojlanish uchun ta'lim va bilim olishning ahamiyatini ta'kidlaydi. Qahramonlar ko'pincha bilimga ega bo'lish orqali o'z hayotlarini yaxshilashga harakat qiladilar. Bu esa jamiyatda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun zarur bo'lgan asoslardan biridir. Muqimiy "Voqelai Viktor" asarida iqtisodiy muammolarni nafaqat tashqi omillar bilan bog'laydi, balki ichki omillarni ham e'tiborga oladi. Insonning ruhiy holati, uning maqsadlari va orzulari ham iqtisodiy muvaffaqiyatga ta'sir qiladi. Agar inson o'ziga ishonmasa yoki umidsiz bo'lsa, u holda u iqtisodiy jihatdan muvaffaqiyatga erisha olmaydi. Muqimiy bu jihatlarni chuqur tahlil qilib, inson ruhiyatining iqtisodiyotdagi o'rnini ko'rsatadi. Asar davomida Muqimiy iqtisodiy muammolarni yoritishda turli xil uslublardan foydalanadi. U qahramonlar orasidagi dialoglar orqali ularning ichki kechinmalarini ochib beradi va o'quvchini ularning hissiyotlariga jalb etadi. Bu uslub orqali Muqimiy o'z o'quvchilariga iqtisodiy muammolarni yanada yaqinroq his qilish imkonini beradi. Umuman olganda, "Voqelai Viktor" asari Muqimiy tomonidan yaratilgan chuqur iqtisodiy tahlilni taklif etadi. U jamiyatdagi iqtisodiy muammolarni nafaqat faktlar va raqamlar bilan, balki inson hayotining ruhiy jihatlari bilan bog'lab ko'rsatadi. Asar orqali Muqimiy, iqtisodiyotning inson hayotiga qanday ta'sir qilishini va bu jarayonda qanday qilib yaxshilanish mumkinligini o'quvchilarga yetkazadi. Muqimiy "Voqelai Viktor" asarida aks ettirilgan iqtisodiy muammolar bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan. Zamonaviy jamiyatda ham iqtisodiy tengsizliklar, ishsizlik va boshqa

muammolar mavjud bo'lib, ular insonlarning hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Asar orqali Muqimiy bizga bu muammolarni yengish uchun bilim olish va bir-birimizga yordam berish zarurligini eslatadi. Shunday qilib, "Voqelai Viktor" asari nafaqat O'zbek adabiyotining bir qismi sifatida, balki insoniyatning iqtisodiy muammolari haqida chuqur fikr yuritadigan bir asar sifatida ahamiyatlidir. U bizga iqtisodiyot va inson ruhiyatining o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi va bu masalalarga e'tibor berish zarurligini ta'kidlaydi.

XULOSA.

Muqimiyning "Voqelai Viktor" hajviy asari XIX asr oxirida Turkistonga kirib kelgan yovvoyi kapitalistik munosabatlarning salbiy oqibatlarini mahorat bilan ochib beradi. Shoir mazkur asarda moliyaviy firibgarlik, xalqning iqtisodiy savodsizligi va "tez boyib ketish" ilinjida bor-budidan ayrilgan tabaqalarning fojiasini o'tkir satira ostiga oladi. Viktor obrazi orqali o'sha davrdagi mustamlakachilik iqtisodiyotining makkorona qiyofasi va mahalliy aholini iqtisodiy talash mexanizmlari fosh etiladi. Asar nafaqat tarixiy voqelikni bayon qiladi, balki jamiyatning iqtisodiy hushyorligini oshirish, halol mehnatga tayanish va shubhali moliyaviy tuzoqlardan ogoh bo'lish g'oyasini ilgari suradi. Muqimiyning ushbu ijtimoiy-iqtisodiy tahlili bugungi bozor iqtisodiyoti sharoitida ham o'zining dolzarbligi va tarbiyaviy ahamiyatini yo'qotmagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Abdug'afurov, A.** (1976). *Muqimiy satira va yumori: XIX asr oxiri o'zbek hajviy adabiyotining ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy asoslari*. Fan. (115–142-betlar).
2. **Karimov, N.** (2012). *O'zbek adabiyoti tarixi: Milliy uyg'onish davri adabiyoti, Muqimiy va uning zamondoshlari ijodida zamon muammolari*. Ma'naviyat. (88–110-betlar).
3. **Muqimiy, M.** (1974). *Asarlar to'plami: Ikki jildlik. Ikkinchi jild: Hajviyot, "Sayohatnoma" va ijtimoiy she'rlar tahlili*. G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti. (132–158-betlar).
4. **Qosimov, B.** (2002). *Milliy uyg'onish: Estetika, sotsiologiya va poetika masalalari, Muqimiy ijodida ijtimoiy tabaqalanish mavzusi*. Ma'naviyat. (210–235-betlar).
5. **Sharafiddinov, O.** (1970). *O'zbek adabiyoti tarixi: XIX asr oxiri klassik merosi va xalq hayoti in'ikosi*. O'qituvchi. (145–170-betlar).
6. **Sulton, I.** (1980). *Adabiyot nazariyasi: Badiiy mahorat va adabiy janrlar, Muqimiy hajviyotining kompozitsion qurilishi*. O'qituvchi. (92–115-betlar).
7. **Valixo'jayev, B.** (2004). *O'zbek adabiyotshunosligi tarixi: XIX asr adabiy muhiti va ijtimoiy tafakkur tadriji*. Sharq. (160–188-betlar).
8. **Yo'ldoshev, Q.** (2006). *Yangi o'zbek adabiyoti: Badiiy tafakkur tadriji, Muqimiy merosining ijtimoiy-falsafiy va iqtisodiy mohiyati*. Mumtoz so'z. (142–165-betlar).